

Ogün ÜREK*

Kant'ta A Priori Sentetik-Pratik Bir Önerme Olarak Ahlâk Yasası ve Saygı Duygusu

Özet

Bu çalı ma, Kant eti inin önemli kavramlarından biri olan saygının ahlâk yasasıyla ili kisinden hareketle *a priori* bir duygu olarak saygının ahlâk yasasının *sentetik*-pratik bir önerme de oldu unu kanıtladı nı göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Terimler

Kant, Akıl, Özgürlük, Ahlâk Yasası, Saygı Duygusu.

La loi Morale en Tant qu'une Proposition *a priori* *synthétique*-pratique et le Sentiment du Respect Chez Kant

Résumé

Ce travail a pour objectif de démontrer que, á partir de la relation entre la loi morale et le respect étant l'un des concepts importants de l'éthique de Kant, le respect en tant qu'un sentiment *a priori* argumente que la loi morale est aussi une proposition *synthétique*-pratique.

Les Mots clé

Kant, La raison, La liberté, La loi morale, Le sentiment du Respect.

---

* Dr.; Uluda Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Öğretim Görevlisi.

Felsefe tarihinde Kant, akıl sahibi varlık olarak nitelendirdi i insana ili kin yaptı ı saptama ve bu saptamadan hareketle ortaya koydu u sorunu ve sorusuyla bir felsefe sorunu ve sorusunun sahip olması gereken özellikleri göstermek bakımından önemli bir filozof olarak görünmektedir. Aynı zamanda Kant, insan aklına ili kin yaptı ı saptamadan hareketle ortaya koydu u sorunu çözümlene a amasında yaptı ı birbiriyle ba lantılı temellendirmeleriyle felsefi bir bilgiye götüren felsefi temellendirmelerin özelli ini göstermesi bakımından da dikkate alınması gereken filozofların ba ında gelmektedir.

Kant, *Saf Aklın Ele tirisini* ne yazdı ı Birinci Basım için Önsöz'ün hemen ba ında insan aklına ili kin u saptamayla ba lar: “nsan aklı, bilgilerinin bir türünde özel bir kaderle kar ı kar ıdır. nsan aklı bu bilgisinde öyle sorular tarafından rahatsız edilmektedir ki, akıl onları ne cevaplandırabiliyor, ne de yadsıyabiliyor” (Kant 1905:5). Kant'ın insan aklına ili kin yaptı ı bu yapısal saptama önemlidir; çünkü o, buradan hareketle kendisinden önce ortaya konmu felsefe görü leri arasında sonu gelmeyen çatı maların nedenini de açıklamaktadır. Bir sava alanı görünümünde olan bu sonu gelmeyen çatı maların gerçekle ti i alan olarak metafizikteki (a.e., 5) bu durumu da Kant, bir benzetmeyle öyle betimler:

Ve böylece metafizik, köpük gibi suyun üstüne çıktı, ama öyle bir ekilde çıktı ki, biri tüketilip köpük erir erimez bir ba kası su yüzünde göründü, onu da hep bazıları hemen toplayıverdi; buna kar ılık ba kaları bu görüntünün nedenini derinlerde aramak yerine, ötekilerin bo una zahmetleriyle alay etmekle, kendilerinin bilgin görünece ini sandılar (Kant 1995a:22).

te Kant, bu noktada sorunun nedenini daha derinlerde arayarak felsefesinin bütününde temellendirmeye çalı aca ı u soruyu sorar: “E er metafizik bir bilimse, nasıl oluyor da di er bilimler gibi genel ve sürekli bir tasvip kazanmıyor? Yok de ilse, nasıl oluyor da bilim kisvesi altında, durmadan böbürlenerek insanın anlama yetisini hiç sönmeyen ama hiç de gerçekle meyen umutlarla oyalıyor?” (a.e., 3) Ancak Kant, metafizi in bilim olup olmadığını sorgulamaya yönelik bu sorudan önce sorulması gereken daha temel bir soru soracaktır: Acaba metafizik gibi bir ey hiç olanaklı mıdır? (a.e.). Kant, saf akıl ile edindi imiz her eyin sistemli bir tarzda düzenlenmi bir envanteri olarak gördü ü metafizi i (1905:12) insan aklına ili kin yapımı oldu u yapısal saptama temelinde akıl sahibi varlık olarak insanın do al bir yatınlı ı olarak (a.e., 54) olanaklı kılar. Kant'ın felsefesinde bu nokta önemlidir; çünkü Kant, metafizi in olanaklılı ının temeli olarak insan olan her tekte biçimsel bir yapıda oldu u için nesnel geçerli olarak varolan bir saf aklı gördü ünden, felsefesinin çıkı noktasını olgusal bir dayanaktan almakta, ba ka bir ifadeyle ortaya koyduklarının felsefi bilgiler olma olana ını sa lamaktadır.

Kant'a göre “bir bilim olarak metafizik olanaklı mıdır?” sorusu da ancak bilimsel olmanın ölçüsünün ne oldu u sorusu temelinde bilimsel önermelerin yapısı çözümlenerek temellendirilebilir. Kant, birer bilim olan saf fizik, saf matematik ve saf geometrinin bilgi önermelerinin yapısının çözümlenmesi sonucunda bilimsel bir

önermenin yapısının, bir yandan temeli deneyde olması nedeniyle *geni letici* olan *sentetik* yargılar ile di er yandan temelini saf akılda buldu u için *açıklayıcı* olan *a priori* yargılardan olu tu unu ortaya koyar (1995a:14). Bilgi önermelerinin yapısını olu turan *sentetik a priori* yargıların olanaklı oldu unu asıl fizik, saf matematik ve saf geometri gibi bilimlerin bu tür yargılardan olu tu unu göstererek temellendiren Kant (a.e., 23), nasıl olup bu *sentetik a priori* yargıların olanaklı oldu u sorusunu da duysal görünün *a priori* formları olan uzam ve zamanın varlı ı aracılı ıyla temellendirecektir (a.e., 32). Ancak ona göre ontolojik temelini biçimsel olan, yani *sentetik* olmayan, deneysel hiçbir eyin karı madı ı bir saf akıldan alan metafizi in *sentetik a priori* yargılardan olu up olu madı ı sorunludur. Çünkü ontolojik dayana ını saf akıldan alan metafizi in malzemesini ve yapı ta larını ancak saf aklın *a priori* kavramları (a.e., 20) olan özgürlük, Tanrı ve ruhun ölümsüzlü ü ideleri olu turur. Dolayısıyla ontolojik temeli nedeniyle daha ba tan *a priori* kavramlara sahip olan metafizikte bu kavramların nasıl olup *sentetik* de olabilece i sorusu temellendirilmesi gereken asıl sorun olarak Kant'ın önünde durmaktadır. Ba ka bir ifadeyle, Kant'ta saf aklın dı ndaki do a dünyasında *sentetik* dayana a sahip *a priori* kavramlar olanaklıyken, temelini saf akılda bulan *a priori* kavramların *sentetik* de olabilece i sorunludur. Kant, bu sorunu ahlâk metafizi ini temellendirerek, yani bir saf akıl kavramı olan özgürlük idesinin olgusal dayana ını göstererek, aynı anlama gelen bir ifadeyle, saf aklın ürünü olan ve "*a priori sentetik-pratik bir önerme*"¹ (1995b:37) olarak nitelendirdi i ahlâk yasasının *a priori* olmasının yanında *sentetik* bir önerme de oldu unu temellendirerek çözüme kavu turacaktır. Ancak Kant'ta ahlâk yasası saf aklın ürünü oldu u için *a priori* olması açıkken, ahlâk yasasının nasıl olup *sentetik* de oldu u açık bir ekilde görülememektedir. Kant'ın felsefesindeki bu yön açık bir ekilde görülememesi nedeniyle ki, Kant'ın felsefesindeki dü ünceler arasındaki ba lantılılı ın sa ladı ı tutarlılı ı ve bu tutarlılık sonucunda ortaya çıkan görü ün felsefi açıdan bilgisel de eri ve anlamı gözden kaçırılmaktadır. te bu çalı ma, Kant'ın eti inin en önemli kavramlarından biri olan saygı kavramı aracılı ıyla bu noktayı belirgin kılmayı amaçlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle çalı ma, Kant'ın etik görü ünden hareketle bir duygu olarak saygının ahlâk yasasının *sentetik-pratik* bir önerme de oldu unu kanıtladı ını göstermeyi istemektedir.

*

Kant, *Pratik Aklın Ele tirisini*'nin Giri 'inde pratik aklın bir ele tirisinin genel çizgilerinin bölümlenmesini yaparak uygulayaca ı metodu açıklarken, pratik aklın ele tirisinde yapaca ı i i teorik aklın ele tirisinden farklılı ı üzerinde durur. Ona göre, pratik aklın ele tirisini *ilkelerden* ba layarak *kavramlara* ve ancak kavramlardan olabildi i yerde *duyulara* gidecektir. Oysa saf teorik aklın ele tirisinde *duyulardan* ba layarak i i *ilkelerde* bitirmek gerekiyor² (Kant 1994:17). Bunun nedenini ise öyle açıklar Kant:

¹ Dikkat *sentetik a priori* de il.

² Kant, bu noktada Aristoteles'ten tamamen farklı bir metodik yakla ım sergiler. Onun saf aklın ele tirisinde gerçekte tirdi i duyulardan hareketle ilkelere giden metodik yakla ımını Aristoteles eti inde gerçekte tirir; Oysa Aristoteles'in metafizi inde gerçekte tirdi i metodik yakla ımını Kant eti inde uygulamaya çalı arak ilkelere gidecektir

Bu defa konumuz istemedir ve akli nesnelere ilgisinde de il, istemeye ilgisinde ve istemenin nedenselli iyle ilgisinde ele almamız gerekir. te burada, deneysel olarak ko ullanmamı nedenselli in ilkelerden ba lanmalıdır; böyle bir istemeyi belirleyen nedenlerle ilgili kavramlarımızı saptama, bu kavramları nesnelere, sonunda da **özneye ve öznenin duyusalına uygulama denemesi**³ ancak bundan sonra yapılabilir (a.e., 17-18).

Kant'ın insan aklına ili kin yaptığı ı yapısal saptamaya göre, aklın sormaktan kendini alamadı ı sorular üç eye, onun ifadesiyle aklın ürünü olan üç ideye ili kindir. Bu ideler özgürlük, Tanrı ve ruhun ölümsüzlü ü ideleridir. Aklın ürünü olan bu ideler mümkün deneyin sınırlarının ötesinde olan transzendent ilkelerdir; yani bu idelerin gerçeklikleri teorik aklın alanında, bilme alanında de ildir. Kant'a göre bu ideler yalnız pratik aklın alanında, eylem alanında gerçekli e sahiptirler. Çünkü Kant “ ‘ide’ derken, nesnelere hiçbir deneyde verilemeyecek olan zorunlu kavramları anlıyorum” (1995a:81) der. Dolayısıyla Kant'ta ide “ deney olana ını a an bir akıl kavramı” (1905:308) dır.

Kant'a göre teorik aklın ideleri olarak Tanrı, ölümsüzlük ve özgürlük ideleri içinde do rudan do ruya kavrayamamak da olanaklı ını *a priori* olarak bildi imiz tek ide özgürlük idesidir; “çünkü özgürlük ahlâk yasasının ko uludur”⁴ (Kant 1994:4). Ahlâk yasası ise akıl sahibi olan bütün varlıkların istemelerini belirleyebilecek nitelikte olan tek yasadır. Bütün akıl sahibi varlıklar için geçerli olabilecek nitelikteki bu yasayı da ortaya koyma a amasında Kant, bütün içerikli pratik ilkeleri bir kenara iter. Çünkü “arzulama yetisinin bir nesnesini (içeri ini), istemeyi belirleyen neden olarak varsayan bütün pratik ilkeler istisnasız olarak deneyseldirler ve pratik yasalar sa lamazlar” (a.e., 23). Böylece Kant, bütün akıl sahibi varlıkların istemesini belirleyebilecek olan bir yasanın, ancak, istemenin içeri i bakımından de il, sırf biçimi bakımından belirlenmesinin bir nedenini ta ıyan nitelikte bir yasa olabilece ini ortaya koyar⁵. Bu yasa da bir tektir ve u ekilde dile getirilebilir: “Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin” (a.e., 35). Kant, “ahlâk yasası” dedi i bu yasayı temele alarak “pratik buyru u” da u ekilde ortaya koyar: “Her defasında insanlı a, kendi ki inde oldu u kadar ba ka herkesin ki isinde de sırf araç olarak de il, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun” (Kant 1995b:46).

³ Belirginle tirme bana aittir

⁴ Kant'ta “özgürlük ahlâk yasasının varlık nedeni (ratio essendi), ahlâk yasası da özgürlü ün bilgi nedeni (ratio cognosendi) dir.” (1994:s.4) Ba ka bir ifadeyle, Kant'a göre ahlâk yasası daha önce aklımızda açıkça dü ünülmü olmasaydı, özgürlük gibi bir eyi (kendi içinde çeli me ta ımasa bile) kabul etmekte hiçbir zaman kendimizi haklı göremezdik. Ama özgürlük de olmasaydı, içimizde ahlâk yasasıyla hiç kar ıla amazdık.

⁵ Ancak u noktanın önemle vurgulanması gerekir ki, Kant'ta pratik yasasının biçimsel olu u, bu yasayı isteyen maksimin tamamen içerikten yoksun oldu u anlamına gelmemelidir. Ona göre maksimin içeri i kalabilir, ama bu içerik maksimin ko ulu olmamalıdır, yoksa maksim yasa olmaya elveri li olmaz. Bu nedenle Kant, “içeri i sınırlandıran bir yasanın yalnızca biçimi, aynı zamanda bu içeri i istemeye katmak için bir neden olmalıdır, ama bu içeri i varsaymamalıdır” (1994:39) der. Kant'ın burada dile getirdi i dü ünceleri özellikle onun saygı duygusuna ili kin ortaya koyduklarını anlamak bakımından temel olmaktadır.

Kant'a göre “*a priori sentetik*-pratik bir önerme olarak” ahlâk yasası, pratik bir buyruk olarak aynı zamanda hiçbir ko ul öne sürmeksizin akıl sahibi varlı a emreden kesin bir buyruktur. Ko ullu buyruklar “insanın ula mak istedi i (veya isteyece i) ba ka bir eye araç olarak olanaklı bir eylemin zorunlulu unu ortaya koyarlar. Kesin buyruk ise bir eylemi kendisi için, ba ka herhangi bir amaçla ilgi kurmadan, nesnel zorunlu olarak sunan buyruk olur” (a.e., 30). Yaptı ı bu ayırımın hemen ardından Kant unu sorar: “Bütün bu buyruklar nasıl olanaklıdır?” (a.e., 33). Ona göre, ko ullu buyrukların nasıl olanaklı oldu u özel bir açıklamayı gerektirmez. Çünkü bu buyruklar kendi olanaklılı mı kendinde açık bir ekilde ifade etmektedir. Örne in, “saygınlı mı korumak istiyorsam, yalan söylememeliyim” gibi bir ko ullu buyrukte bu buyru un olana ı, yani saygınlı mı korumak için ne yapmam gerekti i açık bir ekilde ifade edilmi tir. Buna kar ılık kesin buyru un nasıl olanaklı oldu u çözüm gerektiren tek sorundur. “Çünkü o, hiç mi hiç ko ullu de ildir, dolayısıyla ko ullu buyruklarda oldu u gibi, onun nesnel oldu u tasarımılanan zorunlulu u hiçbir önko ula dayanamaz” (a.e., 36). Örne in “bana en ufak bir ayıp getirmese bile, yalan söylememeliyim” dendi i zaman, bunu yapmadaki zorunluluk olana mı ancak kendinde ta imaktadır. Çünkü “ko ulsuz emir, istemeyi tersine ye tutmaya serbest bırakmaz” (a.e., 37). Bu nedenle Kant için “böyle mutlak bir emrin nasıl olanaklı oldu unu ortaya koymak daha çok, özel ve zor bir çaba harcamayı gerektirecektir” (a.e.).

Kant, *a priori sentetik*-pratik bir önerme ve kesin ekilde buyuran pratik bir buyruk olarak ahlâk yasasının olanaklılı mı temellendirmeyi, öncelikle bu yasasının saf aklın ürünü a priori bir yasa oldu unu göstererek yapar. Kant'ın *Ahlâk Metafizi inin Temellendirilmesi*'nde kendisine i edindi i asıl ey de budur⁶. Buna kar ılık, ahlâk yasasının *sentetik* bir önerme de oldu unun gösterilmesi ona göre ancak saf pratik aklın ele tirisine gitmeyi gerektirmektedir (a.e., 58). Kant, *Ahlâk Metafizi inin Temellendirilmesi*'nin Üçüncü Bölüm'ünde aklın bir idesi olarak özgürlük ile ahlâk yasası arasında kurdu u do rudan ili ki aracılı ıyla ahlâk yasasının a priori bir önerme olarak nasıl olanaklı oldu unu temellendirecektir⁷. Ona göre istemenin içerikli bir yasaya boyun e mesinden çıkabilecek olan bütün tutkusal duyguları bir kenara itildi inde, geriye eylemin genel yasaya uygunlu undan ba ka bir ey kalmaz. Pratik bir yasa ancak biçimsel olabilir ki, bu özellik de ancak ahlâk yasasında vardır. stemenin görünü ler dünyasının do a yasalarından, yani nedensellik yasasından ba ımsız olması ise bize negatif özgürlük⁸ kavramını verdi inden özgür bir istemeyi belirleyen neden de

⁶ Burada bir yanlış anlamayı önlemek için Kant'ın *Ahlâk Metafizi inin Temellendirilmesi*'nde sık sık ahlâk yasasının *a priori* olarak temellendirilemeyece i dü ünmesini ortaya koydu u görülür. Ancak unu ayırt etmek gerekir ki, ahlâk yasasının *a priori* bir yasa oldu unu temellendirmek ayrı, onu *a priori* bir biçimde temellendirmeye çalış mak ayrı bir i tir.

⁷ Ancak Kant, her ne kadar da ahlâk yasasının *a priori* bir önerme olarak varlı mını özgürlük aracılı ıyla temellendirse de ona göre hiçbir zaman özgürlü ün *a priori* olarak nasıl olanaklı oldu u kavranamaz (1995b; 75). Çünkü “bunu açıklamak, insan aklının gücünün tamamen ötesindedir; bunu açıklamak için gösterilen her çaba, verilen her emek de bo unadır” (a.e., 81).

⁸ Kant, özgürlü ü, negatif ve pozitif anlamda özgürlük olarak ikiye ayırır. Ona göre, negatif özgürlük (ide olarak özgürlük), akıl sahibi olmaları bakımından, canlı varlıkların bir tür nedenselli i olan istemenin, onu belirleyen yabancı nedenlerden ba ımsız olarak etkili olabilme özelli idir. Pozitif anlamda özgürlük, yani isteme özgürlü ü ise, do a yasalarına

ancak biçimsel olan ahlâk yasası olabilir. “Demek ki özgür bir isteme ile ahlâk yasaları altında olan bir isteme aynı eştir.” (a.e., 65). Kant’a göre “böylece ‘kesin bir buyruk nasıl olanaklıdır?’ sorusu, onu olanaklı kılan tek varsayımı, yani özgürlük idesini belirgin kıldı ımız ve aynı ekilde bu varsayımın zorunlulu unu gösterebildi imiz ölçüde yanıtlanabilir” (a.e., 80).

Kant, *Pratik Akılın Ele tirisini* nin hemen ba nda ahlâk yasasını aklın ürünü olan pratik bir ilke olarak ortaya koyduktan sonra, saf aklın ürünü oldu u için yasa olma özelli i ta rıyan bu pratik ilkenin saygı duygusu ile ili kisi temelinde ahlâk yasasının *sentetik-pratik* bir önerme de oldu unu temellendirmeye çalı acaktır. Ona göre, eylemlerin bütün ahlâksal de erini belirlemede tek ölçüt olan ahlâk yasası, aynı zamanda özgür istemeyi do rudan belirleyecek nitelikte olan tek yasadır. Çünkü “istememin belirlenmesi, ahlâk yasasına uygun olmakla birlikte ne türden olursa olsun yalnızca bir duygu -ahlâk yasası istememin yeterli bir belirlenme nedeni olabilsin diye, varsayılması zorunlu olan bir duygu- aracılı ıyla oluyorsa, yani yasa u runa olmuyorsa, o zaman eylem gerçi yasalılık içerecek, ama ahlâklılık içermeyecektir” (Kant 1994:79). Ahlâk yasasının istemeyi belirlemede önemli olan, istememin özgür olarak, yalnızca duygusal e ilimlerin etkisinden uzak olarak de il, aynı zamanda bu e ilimleri geri çevirerek ve yasaya aykırı oldu u takdirde her türlü e ilimi engelleyerek, yalnızca yasayla belirlenmesidir. Ahlâk yasası yapısından dolayı istemeyi belirleme amacıyla kendisinden önce gelebilecek olan bütün e ilimleri -ben sevgisini özellikle de kendini be enmi li i⁹- engelledi inden, yani ki iyi kendi gözünde küçük dü ürdü ünden, en büyük saygının konusudur. Bununla birlikte her türlü e ilim tutkusal duygularda temelini buldu undan, e ilimlerin engellenmesinden meydana gelen duygu üzerindeki etkinin kendisi de bir duygu olaca ndan (a.e., 81) Kant, saygıyı bir duygu olarak nitelendirir. Bu saygı da, ahlâk yasasının yarattı ı bir etki sonucunda ortaya çıktı ndan, ancak ahlâk yasasına duyulan bir saygı oldu u için Kant, bu duyguya “ahlâk yasasına saygı duygusu” (a.e., 82) der.

Kant'ta saygı duygusu, ahlâk yasasından önce gelen bir duygu de ildir; aksine ahlâk yasasının e ilimleri engellemesiyle ortaya çıkan bir duygu oldu undan, tutkusal olarak nitelendirilen di er bütün duygulardan ayrıdır. Dolayısıyla ona göre, ahlâk yasasına saygı duygusu, deneysel kaynaklı olmayan, dü ünsel bir nedenin uyandırdı ı bir duygu oldu undan zorunlulu u do rudan kavranacak olan tek duygudur (a.e.,82).

Saygının bir duygu oldu una ili kin yaptı ı bu saptamada Kant, kendisine yöneltilebilecek bir kar ı çıkı ı da u ekilde cevaplandırır:

---

ba lı bir istememin özelli i olmamakla birlikte, bundan dolayı hiç de yasadız de ildir. Özgür bir isteme ahlâk yasası altında olan bir istemedir (Kant 1995b:64) .

⁹ Kant’a göre “e ilimlerin hepsi birlikte tekbencilik (solipsismus'u) olu tururlar. Bu, ya ben sevgisinin, kendisi için her eyin üstünde gelen bir iyi olmayı dilemesinin (philautia) ya da kendi kendisinden ho lanmasının (arrogantia) bencilli idir. lkine özellikle öz-sevgisi, sonucusuna kendini be enmi lik denir.” (1994; s. 81) Saf pratik akıl, ben sevgisini do al ve ahlâk yasasından önce içimizde kıpırdayan bir ey olarak, sırf yasaya uygunluk ko uluyla sınırlamakla onu yalnızca engelleme olur. Oysa kendine de er vermenin, ahlâk yasasına uygunluktan önce gelen bütün istemleri önemsiz ve geçersizdir. Bu nedenle de kendini be enmi li i saf pratik akıl yerle bir eder.

Bana **saygı** sözcü ünü kullanmakla, aklın bir kavramıyla soruya açıklık getirecek yerde, karanlık bir duygu arkasına sınındırılmı söylenerek, karı çıkılabilir. Ne var ki, saygı bir duygu olsa bile, etkilenmekle **duyulan** bir duygu de il, aklın bir kavramı aracılı ıyla **kendi kendine ya anan**, bundan dolayı da e ilimin ya da korkunun yarattı ı ilk türden bütün duygulardan türce ayrılan bir duygudur. Kendim için bir yasa olarak tanıdı ımı, saygıyla tanıyorum. Bu da, duyularıma ba ka herhangi bir etkileme aracılı ı olmadan, istemenin **bir yasa altında bulundu u** bilincinden ba ka bir ey demek de ildir. stemenin yasa tarafından belirlenmesinin ve bunun bilincinin adı **saygıdır**; öyle ki bu saygı, yasanın özneye **etkisi** olarak görülür, **nedeni** olarak de il. Aslında saygı, ben sevgimi yıkan bir de erin tasarımıdır; dolayısıyla ne e ilim ne de korku nesnesi sayılabilecek bir eydir, her ne kadar bunların her ikisi de denk dü en bir ey ta ıyorsa da. Saygının **nesnesi** yalnız ve yalnız **yasadır**, hem de **kendi kendimize**, üstelik kendi ba ina zorunlu imi cesine kabul ettirdi imiz yasa (Kant 1995b:16-17).

Kant'a göre saygı, yalnız ahlâk yasasına kar ı duyulan bir duygu oldu undan ve ahlâk yasasının öznesi de insan oldu undan, yalnız ki ilere yönelir, hiçbir zaman eylere yönelmez. Saygı, insana saygıdır. Çünkü saygı, temelini saf akılda bulan a priori bir duygu oldu undan her zaman içkindir; oysa tutkusal duygular a kindir, dolayısıyla da her zaman eylere yönelirler. Bir ki i, en sıradan insanda bile bir dürüstlük oldu unu fark ederse, istese de istemese de o dürüst ki iye saygı duymaktan kendini alamaz. Çünkü iyi olan her ey insanda her zaman eksiklik gösterir ve o dürüst ki inin eylemini ki i kendi eylemiyle kar ıla tırdı ında, kendini be enmi li i yerle bir eden bir yasanın yasaya uygun eyleminin ba arılabilece ini eylemde görmü olur. Zira "bir ki iye duyulan bütün saygı, aslında, bize örne ini verdi i yasaya (dürüstlük yasasına vb.) saygıdır". (a.e., 17)

En sıradan insanın bile kendinde insana saygı duygusunu olanak olarak ta ıdı ını ileri süren Kant, bu paralelde, saygıya ili kin olarak öyle bir genellemeye varır:

Do al yapımızın yüceli ini, aynı zamanda davranı ımızın bu yapıya uygunlu u bakımından gösterdi i eksikli i fark ettirmekle, böylece de kendini be enmi li i yerle bir etmekle, gözlerimizin önüne seren bu saygı uyandıran ki ilik idesi, en sıradan insan için bile do aldır ve kolayca fark edilir (Kant 1994:96).

Ahlâk yasasına saygı duygusu, akıl tarafından meydana getirilen bir duygu oldu undan, eylemler konusunda yargıda bulunmaya ya da ahlâk yasasına temel sa lamaya yaramaz; yalnızca yasayı kendinde maksim haline getirmek için güdü olarak i görür. Ancak Kant'a göre u noktaya dikkat etmek gerekir:

Saygı, duygu üzerinde bir etki, dolayısıyla akıl sahibi bir varlı ın duyusalı ı üzerinde bir etki oldu una göre, bu da duyusalı ı, dolayısıyla

ahlâk yasasının kendilerini saygı duymakla yükümlü kıldı ı böyle varlıkların sonlulu unu varsayar ve en yüksek ya da her türlü duyusalıktan arınmış olan bir varlı ın, dolayısıyla duyusalı ın pratik akla engel de olamayaca ı bir varlı ın yasaya saygısından söz edilemez (a.e., 84).

Ahlâk yasasına saygı duygusunun güdü olarak öznenin duyusalı ında etkide bulunmasını sa layan ana ko ul, akıl sahibi varlı ın sonlu olması ve dolayısıyla duyusalıktan yana koparamayaca ı ba ları olmasıdır. Çünkü güdü kavramının temelinde “çıkart” kavramı vardır; dolayısıyla güdü kavramı ancak akıl sahibi varlıklara yüklenebilir. Akıl sahibi varlı ın da iki tür çıkartı vardır: E ilimlerini giderme anlamındaki çıkartı ve dü ünsel anlamdaki çıkartı, yani ahlâksal çıkartı. Ahlâk yasasına saygı güdüsü, akıl tarafından tasarımılandı ından, ahlâksal çıkartı, duyulara ba lı olmayan bir çıkartıdır. Oysa e ilimleri giderme anlamındaki çıkartı, duyulara ba lıdır, hep arzulama yetisinin bir nesnesine yöneliktir. Ahlâkça iyi bir istemenin güdüsü, öznenin duyusalı ını etkiledi inden, insan ba ka bir çıkartı olmaksızın, yalnızca yasayla belirlendi ini görür ve ahlâksal çıkartının bilincine varır.

Bu noktada Kant, saygı duygusunun güdüsel özelli inden hareketle, bu güdüyü gündelik ya amın önemli alanlarından biri olan e itim alanındaki sorunların çözümünde pratik bir etki olarak sahip oldu u yeri göstermeye çalı ır (1994:173). Ona göre bu da ancak saf pratik aklın yasalarının insanın ruhsal yapısına girmesinin ve onun maksimlerini etkilemesinin sa lanmasıyla, ba ka bir ifadeyle aklın ürünü olan a priori pratik yasanın özel olarak da pratik hale getirebilmesiyle olanaklıdır. Bu olanak ise ancak ahlâk yasasına saygı güdüsü aracılı ıyla gerçekleşebilir. Daha açık bir ifadeyle, Kant'ta ahlâksal bir e itim ancak ahlâklılık insan kalbi üzerine saf ahlâksal güdüler olarak sunulursa olanaklıdır. Çünkü ki i ancak bu etkilenim sonucunda, muhakkak yerine getirmesi gerekti ine inandı ı ödevlerini sırf e ilimlerinden dolayı yerine getirmedi inde kendini acı acı kınar ve dü ünülür dünyanın yasası olan ahlâk yasasını kendinde bilinçlendirir. Bu nedenle, ahlâklılık ne kadar saf olarak sunulursa, onun insan kalbi üzerindeki gücü de o kadardır. Ki inin kendi mutlulu undan çıkan güdülerin her karı ması, ahlâk yasasının insan kalbini etkilemesine bir engeldir.

Kant'a göre, ki inin ahlâksal e itiminde öncelikle yapılması gereken ey udur:

Ahlâk yasasına göre yargıda bulunmayı, kendi eylemlerimizi oldu u kadar ba kalarının da özgür eylemlerini gözlemlemeyi izleyen do al bir u ra ı, adeta bir alı kanlık haline getirmek ve onu, önce eylemin nesnel olarak ahlâk yasasına uygun olup olmadığını, uygunsa hangisine uygun oldu unu sorarak keskinle tirmektir (a.e., 171).

Sonra da, ki inin duyusalı ı üzerinde saf pratik aklın güdülerinin, yani ahlâk yasasına saygı güdüsünün etkili olabilmesi için, ona, ahlâksal bakımdan iyi eylem örnekleri vererek, ki inin buna do rudan ilgi duymasını sa lamak gerekir. Dolayısıyla ki i, do al yeteneklerini geli tirmeyi ödev saydı ından örnek olarak gösterilen eylemi

yapan ki ide sanki bir yasanın örneğini görür ve onun gibi olmayı tasarlar (Kant 1995b:17).

Dolayısıyla Kant'ta bir kiinin ahlâksal olarak e itilmesinin ana kökünü, ahlâk yasasına saygı duygusunun ahlâksal bir güdü olarak bütün akıl sahibi varlıkların duygusallığında etkide bulunabileceği kabulü ile olanaklıdır. Başka bir ifadeyle, saygı duygusunun ahlâksal güdü olarak kiinin duygusallığında etkide bulunabilmesi kabul edilmeden, ki iyi ahlâksal iynin yoluna sokmak için ortaya konacak her türlü çaba boşunadır.

*

Sonuç olarak, görülmektedir ki, Kant'ta özgürlük ile kurduğunu başlatı nedeniyle aklın ürünü *a priori* bir yasa olan ahlâk yasası, yapısından dolayı istemeyi belirleme amacıyla kendisinden önce gelebilecek olan bütün e ilimleri ve tutkusal duyguları engellediğinden, yani tutkusal duygular üzerinde olumsuz bir etkide bulunarak saygı duygusunu ortaya çıkardığınan, saygının kendisine yöneldiği tek yasa olma özelliğine sahiptir. Başka bir ifadeyle Kant'ta saygı duygusu, ahlâk yasasından önce gelen bir duygu değildir; aksine ahlâk yasasının e ilimleri engellemesiyle ortaya çıkan bir duygu olduğundan, tutkusal olarak nitelendirilen diğer bütün duygulardan farklı, deneysel kaynaklı olmayan, doğrudan ünsel bir nedenin uyandırdığı bir duygu olduğundan zorunluluğundan doğrudan kavranacak olan tek duygudur. Bu noktada, önemli olan Kant'ın *a priori* bir duygu olarak nitelendirdiği saygı ile ahlâk yasası arasında içkin bir bağ kurmasıdır. Ahlâk yasası ile saygı duygusu birbirine doğrudan bağlıdır, yani birbirini zorunlu olarak gerektirir. Çünkü saygı duygusu, ahlâk yasasının istemeyi belirlemesi sonucunda ortaya çıkan bir duygudur, dolayısıyla bu duygu da ancak ahlâk yasasına karşı duyulabilir. Bu yönüyle de açıktır ki, bir duygu olması, ama kaynağını deneyden almayan bir duygu olması nedeniyle saygı duygusunun ahlâk yasasının sentetik bir önerme de olduğunu kanıtladığını söylenebilir. Bununla da Kant, temelini deneyden, yani doğrudan alanında bulunan tutkusal duyguların ifadesi olarak kullanılacak sentetik olan ile temelini akılda, yani ahlâk alanında bulunan *a priori* duygu olarak saygının ifadesi olabilecek *sentetik* olan arasında köklü bir ayrım yapmış olmaktadır.

Diğeryandan, saygı duygusu ile ahlâksal e itim arasında kurduğunu başlatıyla Kant, ahlâk yasasının insanlararası ilişkilerde uygulanması somut bir eylem olarak, yani **pratik bir etki** olarak varolmasının yolunu da saygı duygusu ya da güdüsü aracılığıyla açmaktadır. Bu da ahlâk yasasının *sentetik-pratik* bir önerme olduğunu göstermektedir.

Son olarak, Kant, ahlâk yasasının *a priori sentetik-pratik* bir yasa olduğunu göstermekle, biçimsel açıdan, ortaya koyduğunu gördükleri arasındaki bağlantılıktan kaynaklanan tutarlılığı sağlayan bir filozof olarak görünmesinin ötesinde, içeriksel olarak da, özellikle ahlâk yasasında ve daha çok da ahlâk yasasının en somut olarak dile getirilmi biçimi olan pratik buyrukta dile getirdiği insanın araç olarak değil, amaç olarak görülmesi gerekliliğine vurgu yapan görüşüyle, felsefesinin temelini insanın değerliliğindedir. Bu da Kant'ın felsefi

¹⁰ Bunu açık ifadelerle Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi'nde şöyle ortaya koyar Kant: Ona göre, insan bir "eylem" değildir, akıl sahibi varlık olması nedeniyle kendi başına amaç olan bir varlık değildir, eylemlerde olduğu gibi fiatı değil, de erliliğindedir söz konusudur. "Fiatu

görü ünün, bir yandan bilgisel olarak felsefi de erini, di er yandan da insan açısından anlamını vurgulaması bakımından önemli bir nokta olarak i aret edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KANT, Immanuel (1905) *Critique de la raison pure*, (Çev. A. Tremesaygues, B. Pacaud, De A. Hannequin), Paris: Librairie Félix Alcan.

KANT, Immanuel (1994) *Pratik Aklın Ele tirisi* (Çev. . Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

KANT, Immanuel (1995a) *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizi e Prolegomena* (Çev. . Kuçuradi, Y. Örnek), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

KANT, Immanuel (1995b) *Ahlak Metafizi inin Temellendirilmesi*. (Çev. . Kuçuradi), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

---

olanın yerine, e de er olarak ba ka bir ey de konabilir; (oysa) her türlü fiatın üstünde olan, dolayısıyla e de eri olmayan (ise) de erlidir” (Kant, 1995; s. 52)